

ความเป็นธรรมทางสังคม: ความพยายามชี้วัดและวิเคราะห์ในเชิงตัวเลข

ธีระ สตินเดชารักษ์

อรอุมา เตพละกุล

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

teera.sd@gmail.com, tera@tu.ac.th

DOI : 10.14456/tujournal.2016.12

บทคัดย่อ

ความเป็นธรรมทางสังคมเป็นเรื่องที่คนส่วนมากมักจะตีความและเข้าใจว่าเป็นเรื่องของหลักเกณฑ์ และข้อกฎหมาย โดยมีเพียงรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเท่านั้นที่จะสามารถดำเนินการตรวจสอบและตัดสินได้ว่าบุคคลใดควรจะได้รับความเป็นธรรม อันถือว่าเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนพอสมควร เนื่องจากประเด็นที่กล่าวมาเป็นเรื่องของ “ความยุติธรรม” ไม่ใช่ “ความเป็นธรรม” ที่มีมุมมองที่ซับซ้อนและมีมิติที่หลากหลายมากกว่า ความเป็นธรรมทางสังคมเป็นเรื่องที่ตรงข้ามกับความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 มิติจากประเด็นที่ได้จากการจัดงานเสวนาเรื่องความเป็นธรรมทางสังคม ได้แก่ มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม มิติการมีส่วนร่วมและสิทธิทางการเมือง มิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากร และมิติหลักกฎหมาย บรรทัดฐานและกระบวนการยุติธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม วัตถุประสงค์ของงานชิ้นนี้ คือ การพัฒนาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมเพื่อทำให้เกิดตัวเลขเพียงหนึ่งตัวที่สะท้อนให้เห็นถึงระดับของความเป็นธรรมทางสังคมที่มีความหลากหลาย และจากมิติต่าง ๆ ทั้ง 4 มิติข้างต้น คณะผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวัด “ค่าความเป็นธรรมทางสังคม” ขึ้น โดยแบบสอบถามซึ่งผ่านกระบวนการทดสอบเครื่องมือตามหลักวิชาการ ประกอบไปด้วยข้อคำถามรวมทั้งสิ้น 72 ข้อ ซึ่งถูกนำไปใช้จริงในการลงพื้นที่ตามที่คณะผู้วิจัยได้ทำการสุ่มเลือกด้วยหลักการสุ่มตัวอย่างทางสถิติ สำนวจความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และจังหวัดปทุมธานี โดยอาศัยผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนามที่ผ่านการคัดเลือกและอบรม รวมถึงมีประสบการณ์ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามมาก่อน โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 7 วัน ในการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นได้มีการนำเอาระบบภูมิสารสนเทศ (Geographical Information System) มาประยุกต์ใช้ในการวางแผนการเก็บข้อมูล เพื่อทำการกำหนดครัวเรือนที่จะต้องทำการเก็บข้อมูล เพื่อให้กลุ่มตัวอย่าง กระจายตัวออกไปในเชิงพื้นที่ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็น

ไปได้ และทำการบันทึกตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมทางสังคม พบว่า ในภาพรวมคนในชุมชนเห็นว่า “ความเป็นธรรมทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง” โดยประเด็นที่คนในชุมชนมองว่ามีความเป็นธรรมมากที่สุด คือ มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม รองลงมาคือ มิติการมีส่วนร่วมและสิทธิทางการเมือง ถัดมา คือ มิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากร และมิติสุดท้ายที่คนในชุมชนเห็นว่ามีความเป็นธรรมทางสังคมน้อยที่สุด คือ มิติหลักกฏเกณฑ์ บรรทัดฐาน และกระบวนการยุติธรรม จากผลการศึกษาเบื้องต้นอาจกล่าวได้ว่า มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคมเป็นเพียงมิติเดียวที่คนในชุมชนเห็นว่ามีความเป็นธรรมอยู่ในระดับมาก ในขณะที่มิติอื่น ๆ นั้นมีความเป็นธรรมในระดับปานกลาง ผลการศึกษาในครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นว่าการที่กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติต่อมิติหลักกฏเกณฑ์ บรรทัดฐาน และกระบวนการยุติธรรมน้อยที่สุด อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าตนได้รับความยุติธรรมเกี่ยวกับกฎหมาย กฏเกณฑ์ บรรทัดฐานและกระบวนการยุติธรรมน้อยกว่าที่คาดหวังไว้ในชีวิตประจำวัน

[วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 35 ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ. 2559]

คำสำคัญ: ความเป็นธรรม, ความเหลื่อมล้ำ, ความยุติธรรม, ความไม่เท่าเทียม, ดัชนี

Social Justice: An Attempt to Measure and Analyze

Teera Sindecharak

Ornuma Teparakul

Faculty of Sociology and Anthropology

Juthasinee Thanyapraneedkul

Faculty of Science and Technology

Thammasat University

teera.sd@gmail.com, tera@tu.ac.th

DOI : 10.14456/tujournal.2016.12

Abstract

Social justice is often perceived to be about rules and laws, and only government agencies can make judgment on a person. This perception is mistaken because the aforementioned issue is related to “Fairness”, not “Justice”, which is much more complicated and diverse. The concept of social justice is opposite to social disparity and social inequality. It may be divided into four dimensions derived from the organized expert discussion on social justice topic. The four dimensions are social and cultural recognition and equality, participation and political rights, economy and resource allocation, and rules, norms, and justice system. This study aims to develop social justice index from the four dimensions by using a questionnaire consisting of 72 questions that has been tested for validity and reliability. Bangkok and Pathumthani provinces were randomly selected as study areas. Experienced data collectors were extensively trained to be familiar with all the questions. The survey was completed in 7 days. Geographical Information System was applied during the planning process to ensure the scattering of samples as much as possible, and to record the locations of participated households for future study.

Results from the public survey show that the overall social justice score was average. Comparing each dimension, the highest score was social and cultural recognition and equality dimension, participation and political rights dimension, economy and resource allocation dimension, and rules, norms, and justice system dimension, respectively. The social and cultural recognition and equality dimension was the only

dimension with high score. The study also shows that, as reflected in the lowest score on rules, norms, and justice system dimension, the respondents may feel that they receive justice, regarding rules and norms, less than their expectation.

[Thammasat Journal, Volume 35 No.1, 2016]

Keywords: Social justice, Disparity, Fairness, Inequality, Index

บทนำ

“ความเป็นธรรมทางสังคม” เป็นประเด็นปัญหาที่ได้เกิดข้อถกเถียงกันมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไม่วันสิ้นสุด ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดและมุมมองของคนที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งอาศัยอยู่ในสังคมทุกยุคทุกสมัย นักคิดและนักปรัชญาทั่วโลกพยายามหาข้อถกเถียงมากมายเกี่ยวกับประเด็นความเป็นธรรมทางสังคม ไม่สามารถปฏิเสธได้เลยสักครั้งว่าความเป็นธรรมทางสังคมของคนแต่ละกลุ่มจะมีความคิดเห็นได้เท่ากันทุกประการ หรือปราศจากความขัดแย้งทั้งภายนอกและภายในกลุ่ม ด้วยเหตุผลเหล่านี้ทำให้เกิดการศึกษาความเป็นธรรมทางสังคมโดยใช้วิธีการต่าง ๆ มากมายเพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรมทางสังคมที่แท้จริงทั้งวิธีวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แต่การวิจัยจะมีอำนาจในการอธิบายสิ่งที่อยู่ในรูปแบบนามธรรมได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการตั้งคำถามและการตอบของผู้ให้ข้อมูล อย่างไรก็ตามที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมไม่ได้อาศัยเพียงข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งศึกษาในชั้นปฐมภูมิ หรือทุติยภูมิ หากแต่ต้องผ่านการสังเกตอารมณ์ ความรู้สึก และความคิดในมุมมองของผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมซึ่งมีอยู่ในบริบทต่าง ๆ ทางสังคม

คำว่า “ความเป็นธรรม” คนส่วนใหญ่มักจะตีความและเข้าใจว่าเป็นเรื่องของหลักเกณฑ์และข้อกฎหมาย โดยมีรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเท่านั้นที่จะสามารถดำเนินการตรวจสอบและตัดสินได้ว่าบุคคลใดสมควรจะได้รับความเป็นธรรม ซึ่งถือเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนพอสมควร เนื่องจากที่กล่าวมาข้างต้นนั้นแท้จริงแล้วเป็นความเข้าใจที่เกี่ยวข้องกับประเด็น “ความยุติธรรม” ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยข้อกำหนดทางกฎหมายที่ระบุไว้เป็นเกณฑ์หลักในการตัดสินจากการกระทำต่าง ๆ แต่ในเรื่อง “ความเป็นธรรม” นั้นจะมีความซับซ้อนและสามารถมองประเด็นต่าง ๆ ได้ในหลายมิติมากกว่า ตั้งแต่ประเด็นเรื่องจิตสำนึก คุณธรรมและวิธีการคิดของบุคคล โครงสร้างและกลไกทางสังคม รวมไปถึงนโยบายของภาครัฐอีกด้วย ดังนั้นในการทำความเข้าใจถึงประเด็นความเป็นธรรมถือเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนเป็นอย่างมากจึงจำเป็นต้องได้รับการตีความและทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างคนในสังคมมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ทุกคนในสังคมสามารถยึดถือและปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกตั้งเหมาะสม เพื่อนำมาสู่การสร้างสังคมที่มีแต่ความเสมอภาค ปราศจากความขัดแย้งจากการถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบดังที่เคยเกิดขึ้นทั่วโลกตั้งแต่ยุคสมัยอดีตกาลจนถึงยุคปัจจุบัน

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ย้อนไปในอดีต.. เมื่อตอนที่สังคมยังอยู่ในยุคหาของป่า และล่าสัตว์ จากการวิวัฒนาการตั้งแต่มนุษย์ที่ยังยืนไม่ได้ใช้มือไม่เป็น ความเป็นธรรมอาจจะยังเป็นเรื่องที่ยังไม่ได้รับความนิยมนักพอที่จะให้กล่าวถึง เนื่องจากการดำรงชีวิตของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์บางช่วง ใช้การต่อสู้เป็นการแสดงออกถึงอำนาจอันแฝงไปด้วยความไม่ชอบธรรม จนกระทั่งถึงยุคที่มนุษย์ที่ใช้มือเป็น เหยียดหลังตรงได้ และมีการใช้ทักษะในการดำรงชีวิต โดยใช้วิธีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ใช้ระบบเครือญาติในการพึ่งพา

อาศัยกัน แต่ยังไม่ได้มีการแบ่งงานกันทำอย่างเป็นระบบ พอมนุษย์เริ่มรู้จักการใช้ภาษาเขียน ทำให้พวกเขาได้รับรู้เกี่ยวกับการเจรจาต่อรองมากขึ้น

ความเป็นธรรมที่ถูกเรียกหา โดยกลุ่มคนที่อยู่ภายใต้การปกครองของคนที่มอำนาจมากกว่า ซึ่งความเป็นธรรมจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการเมืองการปกครองเป็นส่วนมาก แต่แท้ที่จริงแล้วมีปัจจัยรอบด้านที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมแอบแฝงอยู่เสมอมา เพียงแต่เมื่อก่อนได้รับความสนใจน้อยกว่าความเป็นธรรมเรื่องการเมืองการปกครอง

David Miller (1979) กล่าวว่า คนในสังคมดั้งเดิมมักจะนึกถึงความสุขของกลุ่มก่อนของตนเอง ทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องเสียสละ ใจกว้าง ไม่เห็นแก่ตัว ด้วยการให้ผลผลิตและการบริการแก่คนอื่น ๆ ที่ต้องการ ทุกคนในกลุ่มตระหนักถึงความสัมพันธ์ต่างตอบแทนระหว่างกัน นอกจากนี้ยังคำนึงถึงสวัสดิการของส่วนรวมด้วยการปันส่วนอาหารให้กับทุกคน ซึ่งไม่ได้สะท้อนความคิดเรื่องความเสมอภาคเท่าเทียม แต่เป็นเรื่องการจัดสรร ทรัพยากรให้แก่สมาชิกของสังคมอย่างกว้างขวางทั่วถึง ไม่มีความคิดว่าแต่ละคนควรได้ผลประโยชน์ตามสัดส่วนความสามารถและความพยายามของตนเอง

โดยทั่วไปแล้วความเป็นธรรมมีมุมมองที่หลากหลายในการเข้าถึง แต่ความเป็นธรรมส่วนมากจะถูกกดทับและบดบังด้วยความเหลื่อมล้ำบางประการ ในบางเวลาประวัติศาสตร์ไม่ได้ถูกสร้างโดยเรื่องจริง แต่เป็นเพียงวาทกรรมบทหนึ่งที่ถูกสถาปนาโดยผู้ชนะ แต่สิ่งที่จริงแท้บางอย่างกลับไม่ถูกพบในวรรณกรรม บทกวี หรือจดหมายเหตุอย่างที่เราควรจะเป็น สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของความเป็นธรรมทางสังคมโดยตรง

เมื่อเข้าสู่ยุคของนักคิดและนักวิชาการ ในสมัยก่อนคริสตกาล ได้มีนักคิดชื่อ โซคราตีส (469-399 ก่อน ค.ศ.) ได้เน้นประเด็นของความเป็นธรรมผ่านคุณธรรมของการมีชีวิตที่มีความสุข ซึ่งจะต้องมีคุณธรรมในรอบด้าน ซึ่งความเป็นธรรมในที่นี้หมายถึงความยุติธรรมของการแสดงการกระทำที่เคารพสิทธิของผู้อื่นและการไม่ยอมทำความชั่วต่อผู้อื่นแม้ว่าผู้อื่นจะทำอันตรายแก่ตน ในอีกแง่มุมของเพลโต (427-347 ก่อน ค.ศ.) ยังได้แสดงแนวความคิดเรื่องความเป็นธรรมว่า หมายถึงการให้ทุกคนตามส่วนที่พึงได้รับ ซึ่งคนแต่ละกลุ่มในสังคมนั้นจะทำหน้าที่แตกต่างกัน จึงควรได้รับผลตอบแทนต่างกัน จึงจะถือว่าเป็นความยุติธรรมหรือความเป็นธรรม นอกจากนี้มุมมองของ อริสโตเติล (384-322 ก่อน ค.ศ.) ได้นำเอาความคิดเรื่องของ โซคราตีส และเพลโต มาสานต่อกัน โดยได้แบ่งความเป็นธรรมในแง่มุมของความยุติธรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ ความยุติธรรมโดยทั่วไป และความยุติธรรมโดยเฉพาะ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ (1) ความยุติธรรมในการแบ่งปันปันส่วน (2) ความยุติธรรมในการชดเชย และ (3) ความยุติธรรมในการแลกเปลี่ยน

ต่อมาได้เข้าสู่ช่วงของแนวคิดในสมัยคริสตกาล อันประกอบไปด้วย โทมัส ฮอบส์ (ค.ศ.1588-1679) ซึ่งได้เสนอแนวคิดความเป็นธรรมผ่านมุมมองของความยุติธรรมไว้ว่า ความยุติธรรมเป็นกฎธรรมชาติข้อหนึ่งที่ถูกต้อง ซึ่งเกิดจากการรักษาสัญญาและต้องอาศัยการมีเหตุผล นอกจากนี้ในด้านมุมมองของ ช็อง จาร์ค รูสโซ (ค.ศ.1712-1778) ได้เสนอความเป็นธรรมในแง่มุมความยุติธรรมต่าง ๆ ไว้ คือ 1) ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์ปฏิบัติต่อกันตามความเหมาะสม ตามความจำเป็นของ

แต่ละคน 2) ความยุติธรรมจะเกิดขึ้น เมื่อมนุษย์เข้าทำสัญญาประชาคมกันภายใต้เจตจำนงทั่วไป
3) ความยุติธรรม เป็นความดีอย่างหนึ่งซึ่งมาจากพระเจ้า 4) ความยุติธรรม ต้องอาศัยกฎหมายและการปกครองเพราะมนุษย์ไม่รู้ถึงความยุติธรรม อีกทั้งในอีกแง่มุมของ จอห์น สจ๊วต มิลล์ (ค.ศ.1806-1873) ได้เสนอแนวคิดความเป็นธรรม ว่าเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งและเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ในการดำรงชีพที่ดี โดยจะเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพอย่างมากและที่สำคัญ คือ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เพื่อให้เกิดพันธะและการปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความเป็นธรรมซึ่งเป็นที่อ้างอิงอย่างแพร่หลาย คือ ทฤษฎีความยุติธรรมของ จอห์น รอลส์ (John Rawls' A Theory of Justice, 1971 อ้างถึงใน กิติพัฒน์ นนทพิทมะกุล, 2553) ซึ่งได้พยายามแสดงหลักการระหว่างเสรีภาพ (liberty) กับความเสมอภาค (equality) โดยนำเสนอให้เห็นชุดของแนวคิดที่มองความยุติธรรมเสมือนการปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นธรรม (justice as fairness) จอห์น รอลส์ ใช้แนวคิดดังกล่าวเป็นชุดแนวคิดหลักในการถ่ายทอดเนื้อหาของความยุติธรรมในฐานะที่เป็นการปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นธรรม โดยพยายามที่จะแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งคือ “การกระจายความยุติธรรม” (Distributive Justice) ซึ่งมีหลักการ 2 ข้อ ได้แก่ (1) หลักการพื้นฐานในเสรีภาพที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน (A principle of equal basic liberties) เพื่อปกป้องคุ้มครองเสรีภาพในด้านต่าง ๆ ที่คุ้นเคยเป็นอันดี อาทิ เสรีภาพในด้านวิชาการ เสรีภาพในการสมาคม และเสรีภาพในการแสดงออก ทุกคนในสังคมต้องได้รับสิทธิเสรีภาพพื้นฐานอย่างเข้มข้นและอย่างเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งใดในสังคม เสรีภาพจะเสมือนเป็นตัวแทนทางเลือกที่มีความหมายต่อเรา ตัวอย่างเช่น การมีหลักประกันที่เป็นทางการในด้านเสรีภาพทางการเมืองและเสรีภาพในการรวมตัว (2) หลักการเรื่องความแตกต่าง (The principle of difference) หลักการข้อนี้เป็นหลักประกันการยกเว้นให้มีการปฏิบัติต่อสมาชิกของสังคมแตกต่างกันได้ หากการปฏิบัตินั้นเป็นไปเพื่อช่วยเหลือคนที่ด้อยกว่าหรือคนเสียเปรียบในสังคม เช่น เป็นความยุติธรรมที่รัฐจะนำภาษีของคนรวยไปสร้างระบบสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนยากจน คนชั้นล่าง คนพิการ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นต้น ดังนั้นคนที่ด้อยโอกาสที่สุดในสังคมก็ควรจะได้รับโอกาสอย่างทัดเทียมกันด้วย จะเห็นได้ว่า แนวคิดของจอห์น รอลส์ คือ การมองว่าสังคมที่มีความยุติธรรมนั้น กฎหมายและสถาบันต่าง ๆ ไม่ควรให้ประโยชน์กับคนกลุ่มหนึ่งบนต้นทุนของคนกลุ่มอื่น ๆ บนฐานธรรมชาติและฐานสังคมที่มีความแตกต่างกัน ในการพัฒนาแนวคิดที่ว่าความยุติธรรมในฐานะความเป็นธรรม “Justice as fairness” ประการแรก ต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ กับเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน และโอกาสที่เป็นธรรมสำหรับทุกคนในสังคม และประการที่สอง ต้องพยายามแบ่งสรรปันส่วนรายได้และความมั่งคั่งไปยังกลุ่มคนที่ยากจนให้ได้อย่างทั่วถึงที่สุด

ในช่วงยุคของจอห์น รอลส์ ความยุติธรรมไม่ได้มาจากอิทธิพลของแนวคิดอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ที่มองว่าสังคมควรจะให้ประโยชน์ที่ตีงามที่สุดให้กับคนส่วนมากในสังคม เนื่องจากเขาพิจารณาถึงผลของการใช้แนวคิดนี้ อาจทำให้เสียงของคนส่วนน้อยถูกกลืน แต่บางครั้งอาจต้องยอมรับด้วยความยากลำบากใจว่า สังคมเป็นเช่นนั้นจริง ยิ่งไปกว่านั้นแนวคิดอรรถประโยชน์นิยม

ของจอห์น สจีวิต มิลล์ ยังมีผลให้เสรีภาพของปัจเจกบุคคลมีความสำคัญเป็นอันดับสอง รองจากผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งตามวิธีคิดแบบจอห์น รอลส์ มองว่ากฎหมายและสถาบันทางสังคมไม่ควรให้ผลประโยชน์กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งบนต้นทุนของคนกลุ่มอื่น ๆ บนฐานธรรมชาติ และฐานะทางสังคมที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษาที่มีมายาวนานเกี่ยวกับเด็ก 3 คน กับกล่อง 3 ใบ ที่จะช่วยให้เด็กได้มองเห็นการแข่งขันกีฬา แต่เนื่องจากเด็กแต่ละคนมีความสูงไม่เท่ากัน บางคนสูงมากจนไม่ต้องอาศัยกล่องยังสามารถเห็นการแข่งขันได้เรียกว่าคนที่มิได้แตะมือ ในขณะที่อีกคนต้องการกล่องเพียงใบเดียวจะสามารถมองเห็นการแข่งขันได้ และคนสุดท้ายต้องการกล่องมากกว่า 1 ใบจึงจะสามารถเห็นการแข่งขันได้ กรณีศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ที่แสดงความเหลื่อมล้ำทางสังคม แล้วยังเปรียบเสมือนการตอกย้ำฐานะทางสังคม หากให้กล่องกับเด็กทั้ง 3 คนเท่ากัน โดยไม่พิจารณาเงื่อนไขอื่นใดประกอบการตัดสินใจ

ในแง่มุมมองสังคมวิทยา แนวคิด “ความเป็นธรรมทางสังคม” เป็นส่วนหนึ่งของระบบทางสังคมซึ่งทุกสังคมล้วนมีโครงสร้างพื้นฐานของสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ องค์ประกอบเหล่านี้อยู่ภายใต้ข้อตกลงร่วมกันทางสังคมที่เป็นผลผลิตของระบบกฎหมาย โดยความเป็นธรรมทางสังคมยังครอบคลุมโครงสร้างสังคมในส่วนอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากระบบกฎหมายด้วย ซึ่งความเหมาะสมของความเท่าเทียมเพื่อนำไปสู่ความเป็นธรรมนั้นล้วนถูกผูกไว้โดยบริบททางสังคม โดยสรุปแล้ว แนวคิดของความเป็นธรรมทางสังคมมีพื้นฐานตามหลักการดังต่อไปนี้ (1) เงื่อนไขของความไม่เท่าเทียมที่ต้องได้รับการแก้ไขไปสู่ความเป็นธรรม (2) การกระจายความมั่งคั่ง อำนาจ และสถานะไปยังบุคคล ชุมชน และสังคมส่วนรวม และ (3) เป็นความรับผิดชอบของรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจ ที่จะประกันคุณภาพชีวิตพื้นฐานแก่ประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียม (Sociology guide, 2014)

สำหรับประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้เผชิญกับวิกฤตการณ์ความรุนแรงที่สำคัญอย่างต่อเนื่อง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ความเป็นธรรมทางสังคมเป็นอีกประเด็นที่มีความสำคัญสำหรับสังคมไทยที่จะต้องทำความเข้าใจ และรื้อถอนรูปแบบความคิดเดิมที่เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เพื่อที่จะเกิดการยอมรับความแตกต่างที่มีอยู่ภายใต้ปัจเจกบุคคล และพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการมองความเป็นธรรมทางสังคมให้ชัดเจนมากขึ้น จำเป็นจะต้องพิจารณาประเด็นของความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมทางสังคม แม้ว่าความเหลื่อมล้ำอาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจ และเป็นเหตุให้เกิดช่องว่างทางรายได้ระหว่างคนรวยกับคนจน หรือช่องว่างระหว่างคนข้างล่างกับคนข้างบน แต่จะโทษผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างเดียวเป็นเรื่องที่ไม่ควรนัก เพราะสังคมเปิดโอกาสให้เกิดความเหลื่อมล้ำมาตั้งแต่แรก ในบางครั้งความเหลื่อมล้ำบางอย่างมนุษย์ทุกคนอาจได้รับมาก่อนจะถูกเรียกชื่อและนามสกุลเสียอีก ซึ่งในท้ายที่สุดได้นำมาสู่การเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มคนที่มีสถานะแตกต่างกัน การชูดรีดเอาเปรียบจากบุคคลที่อยู่ในสถานะต่ำกว่า การยอมจำนน รวมไปถึงการลุกขึ้นมาเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม

จากสังคมที่ได้พบเจอบ่อยครั้งในเหตุการณ์บ้านเมืองปัจจุบัน และแม้ว่าในช่วงระยะหลังมานั้น สังคมไทยจะประสบความสำเร็จในด้านการลงทุนการค้ากับต่างชาติมากยิ่งขึ้น ประกอบกับความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี อุตสาหกรรมการผลิต เครื่องมือและเวชภัณฑ์ทางการแพทย์ ฯลฯ จนกลายเป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศทั่วโลก

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่เกิดขึ้น ณ ขณะนี้ ถือเป็นเพียงการพัฒนาจากภายนอกที่ถูกผลิตสร้างขึ้นมานำมาเป็นข้อกล่าวอ้างในการมองสังคมไทยว่าเป็นสังคมที่เจริญแล้ว ประชาชนทุกคนล้วนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการร่วมพัฒนาประเทศ รวมทั้งความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ก็เพิ่มมากขึ้นจากเดิมเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาศักยภาพได้อย่างรวดเร็ว จนเป็นที่ยอมรับในระดับโลก แต่ในความเป็นจริงแล้วปัญหาความเป็นธรรมอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำ ช่องว่างทางรายได้ การเลือกปฏิบัติและปัจจัยอื่น ๆ ก็ยังคงเกิดขึ้นในสังคมไทยเสมอมา เพียงแต่ปัญหาความเป็นธรรมเหล่านั้นกำลังถูกกลืนกลายและปกปิด จากภาพของการพัฒนาทางวัตถุที่ถูกฉาบไว้ภายนอกเสียมากกว่า

จากงานวิจัยเรื่อง ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม: กรณีศึกษา ชุมชนธรณีดำ (วุฒิชัย สายบุญจง, 2554) พบว่า ความหมายของความเป็นธรรม คือ การมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การได้รับโอกาสต่าง ๆ ตามสิทธิของความเป็นมนุษย์และมีความเที่ยงธรรมไม่เอนเอียง การได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน การไม่เบียดเบียนและละเมิดสิทธิของกันและกัน มีความโปร่งใสและไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ลักษณะหรือสิ่งบ่งชี้ถึงความเป็นธรรมประกอบด้วย (1) การรักษาคำพูดและรักษาสัญญาจะเป็นวิธีการที่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นได้ หาก (2) ช่องว่างระหว่างรายได้ของประชาชนลดลงไม่มีความเหลื่อมล้ำในสังคม ประชาชนสามารถเข้าถึงโอกาสต่าง ๆ ที่ควรจะได้รับอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการทะเลาะหรือขัดแย้งกัน (3) การใช้สิทธิ การรับการช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนาและรับสวัสดิการจากรัฐมีความเท่าเทียมกัน มีเสรีภาพในการทำงานการแสดงออก และแสดงความคิดเห็นไม่มีการกีดกันในสังคม

ในมุมมองของงานวิจัย เรื่องความเป็นธรรมทางสังคม โครงการพัฒนาความเป็นธรรมทางสังคม เพื่อสังคมสุขภาวะ (ไพสิฐ พาณิชยกุล, 2557) มองความยุติธรรมในสังคมไทยเป็นสองส่วนคือ (1) ส่วนที่เปิดเผย ซึ่งสามารถมองเห็นข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์สังคมทั่วไป และ (2) ส่วนที่ซ่อนเร้น หมายถึง ส่วนที่แทรกตัวอยู่ในสังคมที่สลับซับซ้อน และได้มองภาพความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นสามมิติ กล่าวคือ ในมิติของเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังนี้

1. ด้านความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สามารถมองเห็นได้จากปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ทรัพย์สิน และการถือครองที่ดิน ซึ่งบ่งชี้ว่ามีบางกลุ่มร่ำรวย บางกลุ่มยากจน
2. ด้านความเหลื่อมล้ำทางสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในโครงสร้างทางสังคมที่กำหนดให้คนในสังคมไม่เท่าเทียมกัน เช่น การจัดช่วงชั้นของสังคม ความแตกต่างทางเพศ เชื้อชาติ อายุ ความไม่สมประกอบ หรือสถานภาพของบุคคล เป็นต้น

3. ความเหลื่อมล้ำทางการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องของอำนาจ ที่มองว่าคนส่วนหนึ่งในสังคมไร้สิทธิ์ ไร้เสียง เข้าไม่ถึงสิทธิทางการเมือง หรือมีสิทธิน้อยกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคม ความเหลื่อมล้ำเช่นนี้เกิดขึ้นได้ในโครงสร้างสังคมที่มีกลไกทำให้ผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่มีอำนาจมาก มีสิทธิพิเศษเหนือกว่า หรือเข้าถึงทรัพยากรและบริการต่าง ๆ ได้มากกว่าผู้ที่อยู่ในกลุ่มที่มีอำนาจด้อยกว่า เป็นผลจากการที่ได้รับความเป็นธรรม

รายงานการศึกษาเรื่องความเหลื่อมล้ำทางสังคมของผู้ใช้แรงงานในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ (ชอุทธิ์ มีสิทธิ์, 2555) ได้กล่าวถึง ประเด็นความไม่เป็นธรรมหรือความเหลื่อมล้ำทางสังคมของแรงงาน ในรายงานการศึกษานี้ หมายถึง ความไม่เท่าเทียมหรือความไม่ยุติธรรมที่แรงงานได้รับหรือถูกปฏิบัติ ทั้งในส่วนที่เป็นสิทธิตามกฎหมาย หรือในฐานะที่มนุษย์พึงได้รับการปฏิบัติ หรือเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม หรือความไม่เป็นธรรมเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานทางสากล หรือหลักสิทธิมนุษยชน ในสถานการณ์ปกติก็อาจพิจารณาได้ว่าแรงงานเป็นกลุ่มคนผู้ขาดโอกาส มีคุณภาพชีวิตที่ต่ำ และต้องเผชิญกับความไม่เป็นธรรมในหลาย ๆ ด้านจนเป็นปกติอยู่แล้ว เมื่อเกิดสถานการณ์วิกฤติเศรษฐกิจแรงงานยังได้รับความลำบากอย่างแสนสาหัส การเข้าถึงบริการสาธารณะของแรงงาน ลดทอนและเสื่อมถอยลงไปเรื่อย ๆ เกิดช่องว่างหรือความเหลื่อมล้ำทางสังคม ภาคประชาสังคมมีความคาดหวังว่ากฎหมายและกระบวนการยุติธรรมด้านแรงงาน น่าจะได้มีส่วนในการสร้างความเป็นธรรม หรือลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมให้แก่แรงงานได้

นอกจากนี้งานวิจัยเรื่อง เข้าใจ “ความยุติธรรมทางสังคม” (ไพสิฐ พาณิชย์กุล, 2555) พบว่า ในมุมมองเชิงการเปรียบเทียบพัฒนาการของความยุติธรรมในทางกฎหมายของแต่ละรัฐ จะสามารถเห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันของพัฒนาการความยุติธรรมทางสังคมในแต่ละประเทศ และในแต่ละประเด็นที่ไม่เหมือนกัน อาทิเช่น ในยุคก่อนมีรัฐสมัยใหม่ กลุ่มเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ในทวีปยุโรปก็มีการต่อสู้เกี่ยวกับความยุติธรรมในทางสังคมในเวลานั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องชีวิต ดังนั้น การเรียกร้องเพื่อความยุติธรรมทางสังคมในเวลานั้นจึงให้ความสำคัญกับสิทธิในเนื้อตัวร่างกาย ความปลอดภัยในชีวิตเป็นส่วนใหญ่ และผลจากการเรียกร้องดังกล่าวในที่สุดก็ค่อย ๆ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจากความคิดที่ต้องการจะหยุดยั้งไม่ให้อำนาจของผู้ปกครองใช้กำลังอำนาจทำร้ายผู้ที่เป็นปฎิบัติกลายเป็นกฎหมายพื้นฐานที่สำคัญ และในเวลาต่อมาก็นำไปสู่หลักคิดในทางกฎหมายสำคัญ ๆ หลายประการ การเกิดกฎหมายพื้นฐานดังกล่าว หากมองในเชิงความยุติธรรมทางสังคม เท่ากับว่าประเด็นปัญหาเรื่องความยุติธรรมทางสังคมได้ถูกกระบวนการทางสังคมแปลงให้เป็นกฎหมายทางสังคมที่อยู่ในรูปแบบของกฎหมายซึ่งมีระบบในการบริหารจัดการและบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพกว่ากฎหมายชนิดอื่นในเวลานั้น

การจัดการเรื่องความยุติธรรมจำเป็นต้องเข้าใจสภาพของธรรมชาติในเรื่องนั้น ๆ และภายใต้ระบบการเมืองการปกครองและกฎหมายเชิงกลไกแบบวิทยาศาสตร์ในสมัยใหม่ ที่ต้องการความแน่นอน ความคงเส้นคงวา และสามารถที่จะคาดถึงผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ขณะเดียวกันเพื่อความมั่นใจ

ในการอยู่ในสังคมภายใต้ระบบการเมืองการปกครองได้ จึงต้องทำให้กระบวนการยุติธรรมเข้าสู่ระบบที่พัฒนาร่วมไปกับระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และวัฒนธรรม

ดังนั้น เฉพาะประเด็นเรื่องความเป็นระบบของกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายจึงขึ้นอยู่กับสิ่งที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. การขึ้นรูปของระบบว่าสามารถที่จะดูดซับเอาระบบพื้นฐานเดิมในสังคมนั้น ๆ เข้าไปอยู่ในระบบมากน้อยเพียงใด เช่น กฎกติกาที่ใช้อยู่ในสังคมในระดับต่าง ๆ ที่เรียกว่า จารีตประเพณี เช่น ประเพณีในการใช้ที่ดิน ป่าไม้

2. ความสามารถในการปรับตัวของระบบกระบวนการยุติธรรมว่าสามารถที่จะปรับตัวให้ยืดหยุ่น สามารถที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อมาตรฐานความยุติธรรมได้มากน้อยเพียงใด

3. ระบบกระบวนการยุติธรรมต้องเปิดกว้าง ก้าวข้ามความรู้เฉพาะด้านแคบ ๆ มาสู่โลกทัศน์อีกแบบหนึ่งของการเชื่อมโยงประสานในลักษณะของเครือข่ายความรู้ (Networking of Knowledge) ความเป็นธรรม

ในส่วนของงานนโยบาย ยุทธศาสตร์สร้างความเป็นธรรมของภาครัฐบาล จากการศึกษาเอกสาร แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554) อันมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ลดช่องว่างรายได้ระหว่างกลุ่มคนและพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้เศรษฐกิจฐานรากและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้ผู้ประกอบการรายย่อยและชุมชน 2) ประชาชนได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพและครอบคลุมอย่างทั่วถึง รวมทั้งมีความเท่าเทียมทางเพศมากขึ้น ทั้งในเรื่องรายได้ โอกาสทางอาชีพ และโอกาสในการดำรงตำแหน่งในระดับบริหาร และระดับการตัดสินใจ 3) ประชาชนรับรู้สิทธิและหน้าที่และเข้าถึงบริการของหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ภาคีการพัฒนาต่าง ๆ มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม 4) คนยากจนและด้อยโอกาสมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีภูมิคุ้มกันและสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น 5) มีการบริหารจัดการที่โปร่งใสและมีประสิทธิภาพ และเพิ่มการมีส่วนร่วมของทุกภาคีในการพัฒนาประเทศ

นอกจากนี้เพื่อให้การพัฒนาความเป็นธรรมในสังคม เป็นไปตามมาตรฐานทำให้เกิดการสร้างตัวชี้วัดการพัฒนาด้านความเป็นธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) ได้แก่

1. สัดส่วนรายได้ระหว่างกลุ่มประชากรและพื้นที่
2. สัดส่วนของมูลค่าผลผลิตวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ
3. อัตราการเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้สูงอายุ สตรี และผู้พิการ

4. สัดส่วนประชากรที่สามารถเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพจำแนกตามเพศ อายุ อาชีพ และสัดส่วนของแรงงานนอกระบบประกันสังคมที่เข้าถึงระบบสวัสดิการสังคมของกำลังแรงงานทั้งหมด

5. สัดส่วนผู้หญิงในระดับบริหารหรือในระดับการตัดสินใจทั้งในภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคการเมืองในระดับชาติและระดับท้องถิ่น และช่องว่างรายได้ระหว่างแรงงานชายและหญิง

6. ดัชนีภาพลักษณ์การทุจริตประพฤติมึชอบ

7. ดัชนีความสงบสุข

8. ดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน

จากการทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้นทำให้ทราบถึงความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นภายในสังคมหลากหลายรูปแบบที่ประชาชนได้รับ ในขณะที่สังคมมีความเป็นพลวัตสูง ความเป็นธรรมทางสังคมจากมุมมองต่าง ๆ มีความขัดแย้งกันในบางประการ ที่เกิดขึ้นทั้งภายนอกและภายในกลุ่มทางสังคม ทั้งนี้ สังคมประกอบไปด้วยแรงขับเคลื่อนจากคนซึ่งถือเป็นทรัพยากรภายในประเทศ ภายใต้ระบบทุนนิยมและการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย การให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่ควรทำความเข้าใจเพื่อให้ประเทศเจริญก้าวหน้า และเกิดความสงบสุข

ระเบียบวิธี

เมื่อกล่าวถึงกระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดนั้น ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ซึ่งหมายรวมถึงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรม และพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น การวิจัยด้านปรัชญา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ เป็นต้น โดยจะมีกระบวนการวิจัยต่าง ๆ ที่ดำเนินการไปอย่างมีระเบียบและกฎเกณฑ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินงานกับข้อมูล วิเคราะห์และตีความหมายข้อมูล ซึ่งการวิจัยทางสังคมศาสตร์นี้ไม่สามารถวัดได้โดยตรงและควบคุมได้ยาก จึงต้องมีการวัดโดยใช้เครื่องมือวัดทางอ้อม ตัวอย่างเช่น ใช้แบบทดสอบ แบบสอบถาม การใช้ดัชนีตัวชี้วัด ฯลฯ และได้นำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาช่วยในการวิจัย ทำให้ผลการวิจัยเป็นที่น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เพื่อมุ่งไปสู่การอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่นำไปใช้อธิบายได้โดยทั่วไป

ในกระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อศึกษาความเป็นธรรมทางสังคม จึงเป็นเรื่องที่สอดคล้องข้องเกี่ยวกับกระบวนการสร้างองค์ความรู้ การสำรวจตรวจสอบปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ตลอดจนเป็นเรื่องของระบบคิดและกระบวนการเรียนรู้ผ่านภาคปฏิบัติของการลงมือทำวิจัย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่การพัฒนาตัวชี้วัดจะเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวิธีวิทยาของการวิจัยผ่านเทคนิควิธีต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล เทคนิคการออกแบบการวิจัย เทคนิคการวัดและการสร้างตัวบ่งชี้ ตลอดจนเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล การพัฒนาตัวชี้วัดจึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อจะนำไปสู่กระบวนการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ สามารถอธิบายสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม และสร้าง

องค์ความรู้ใหม่ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่สังคมได้เป็นอย่างมาก เหล่านี้จึงสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยในการเน้นสร้างงานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่สังคมได้

จากมุมมองความหมายของ “ความเป็นธรรม” ข้างต้น แสดงถึงความหลากหลาย ลื่นไหล โดยขึ้นกับบริบทที่ใช้ แม้พื้นฐานของความเป็นธรรมโดยทั่วไปจะถูกให้ความหมายยึดโยงกับความยุติธรรม แต่เมื่อกล่าวถึงความเป็นธรรมทางสังคมแล้ว มิติความยุติธรรมตามกฎหมายเพียงอย่างเดียวอาจเป็นหลักประกันถึงประเด็นความเป็นธรรมทางสังคมที่ซับซ้อนได้ จึงกล่าวได้ว่า บรรทัดฐานที่จะใช้ชีวิตจัดการความเป็นธรรมทางสังคมจึงจำเป็นต้องเชื่อมโยงครอบคลุมมิติของความเป็นธรรมในบริบทสังคมที่หลายหลากขึ้น

1. มิติการยอมรับ กับความเป็นธรรมทางสังคม

ความเป็นธรรมทางสังคมเป็นประเด็นที่ครอบคลุมมากกว่าคน แต่หมายรวมถึงความเป็นธรรมเท่าเทียม เทียงธรรมของทั้งสังคม ตลอดจนเป็นการวางบรรทัดฐานของความเป็นธรรมเพื่อคุ้มครองผู้ด้อยโอกาส โดยเป้าหมายความเป็นธรรมทางสังคมนั้นก็เพื่อสร้างความเสมอภาคให้คนในสังคม (เกษมเพ็ญภินันท์, 2557) ทั้งนี้ความเป็นธรรมทางสังคมในแง่ของมิติการยอมรับนั้น เป็นการให้ความสำคัญต่อสิทธิเสรีภาพ เสมอภาค การยอมรับค่านิยมเชิงคุณค่า เพื่อแก้ปัญหาความไม่เสมอภาคในสังคม ซึ่งกลุ่มคนที่เสียเปรียบต้องเสียสละเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของบางกลุ่มคนในสังคม อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานของกติกาสังคมที่ทุกคนมีส่วนร่วม ทำให้คนในสังคมได้รับโอกาสในการมีชีวิตที่ดี ความเป็นธรรมจึงเป็นเรื่องของโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ประเด็นที่ถูกพูดถึงถึงความเป็นธรรมจึงต้องไม่จำกัดเฉพาะการจัดการแก้ปัญหาเพื่อให้เข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมเท่านั้น แต่ควรจะเป็นการให้ความสำคัญกับการรับรู้ รับทราบ ยอมรับสิทธิทางวัฒนธรรม และต้องทำให้ผู้คนในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ ซึ่งหมายถึงพื้นที่ของประชาธิปไตย ที่ทุกคนสามารถกำหนดและออกแบบการดำเนินชีวิต วางวิถีการใช้ชีวิตของตนเอง การยอมรับในแบบแผนทางสังคมที่หลากหลายโดยวางอยู่บนพื้นฐานของกติกาสังคมที่ทุกคนมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมในพื้นที่ของประชาธิปไตย

ในอีกแง่หนึ่ง ความเป็นธรรมทางสังคมในมิติการยอมรับ เป็นการสะท้อนทางแก้ปัญหาสภาพการณ์ทางสังคมที่ซ้อนทับกับความไม่เป็นธรรมในรูปแบบของอัตลักษณ์ วัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย กล่าวคือ เป็นการมุ่งสลายมายาคติ ทำให้เกิดการยอมรับ เคารพในคุณค่าของวัฒนธรรมที่หลากหลาย และการสร้างความเป็นธรรมทางอัตลักษณ์ คือ การปลดปล่อยอัตลักษณ์ให้ไหลลื่น ตลอดจนเป็นการคืนพื้นที่ทางสังคมแก่คนชายขอบ ให้สามารถแสดงอัตลักษณ์ตัวตนที่แตกต่างหลากหลายทั้งทางการเมือง ขาดิพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนา เพศภาวะ เพื่อนำไปสู่การเคารพในศักดิ์ศรี ความภาคภูมิใจ ความเป็นมนุษย์ ทั้งอัตลักษณ์ส่วนตัวและอัตลักษณ์เชิงวัฒนธรรม “เป้าหมายเรื่องความเป็นธรรมจึงไม่ใช่เพียงการเรียกร้องสิทธิเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่เป็นการชี้ชวนให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายทางอัตลักษณ์ของกลุ่มคน ผ่านการเจรจาต่อรองในชีวิตประจำวันภายใต้เงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย (อนุสรณ์ อุณโณ, 2557)

2. มิติการมีส่วนร่วม กับความเป็นธรรมทางสังคม

นอกจากความเป็นธรรมทางสังคมจะเกิดขึ้นภายใต้มิติของการยอมรับในแบบแผนทางสังคมที่หลากหลายแล้วนั้น มิติการมีส่วนร่วมโดยวางอยู่บนพื้นฐานของกติกาผ่านกิจกรรมในพื้นที่ของประชาธิปไตย ก็ถือเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่สอดคล้องเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ การยอมรับในสิทธิ เสรีภาพ ผ่านการออกแบบ จัดการแบบแผนชีวิตส่วนบุคคลซึ่งทุกคนสามารถกำหนดการดำเนินชีวิต วางวิถีการใช้ชีวิตของตนเองนั้น เหล่านี้เกิดจากการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมในพื้นที่ของประชาธิปไตย โดยประชาชนสามารถเลือกสถาบันของรัฐที่จะเป็นตัวแทนในการรักษาผลประโยชน์ให้สังคมได้ ผ่านพื้นฐานของกติกาที่ทุกคนมีส่วนร่วม ตลอดจนการเปิดโอกาสที่เป็นจริงในการรวมกลุ่มปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ชุมชน และสาธารณะ รวมถึงโอกาสในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การวิพากษ์ วิจารณ์ อีกทั้งการมีส่วนร่วมผ่านสิทธิในทรัพยากร ตัวอย่างเช่น สิทธิชุมชน สิทธิพลเมือง ในแง่นี้ มิติการมีส่วนร่วม กับความเป็นธรรมทางสังคมจึงเชื่อมประสานกับรูปแบบกติกาตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งโดยนิยามแล้ว คือ ระบอบของความเสมอภาค ความเท่าเทียม และอำนาจเกิดจากตัวเลข (เกษียร เตชะพีระ, 2557) ความเป็นธรรมทางสังคมจึงเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อพื้นที่ของการมีส่วนร่วมนั้นได้เปิดโอกาสอย่างเสมอภาคแก่คนทุกกลุ่มในสังคม ภายใต้กฎ กติกาที่รับรู้และยอมรับร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย เสรีภาพมิใช่เพียงโอกาสที่จะทำตามใจตัวเอง หากแต่หมายถึงโอกาสที่จะสร้างทางเลือกหรือถ่วงถ่วงกันเกี่ยวกับทางเลือกเหล่านั้น แล้วจากนั้นก็ยังมีโอกาสในการเลือก

3. มิติการกระจายทรัพยากร กับความเป็นธรรมทางสังคม

ความเป็นธรรมทางสังคมในมิติของการกระจายทรัพยากร เป็นแง่มุมการจัดสรรทรัพยากรอย่างเที่ยงธรรม ความยาก/ง่ายในการเข้าถึงทรัพยากร ตลอดจนการวางเงื่อนไขกฎเกณฑ์ กติกาที่เป็นธรรมในการกระจายทรัพยากร ทั้งนี้การวางบรรทัดฐานของความเป็นธรรมทางสังคมนั้น ในแง่หนึ่งก็เพื่อคุ้มครองผู้เสียเปรียบหรือด้อยโอกาส ซึ่งควรให้ผู้ด้อยโอกาสได้รับโอกาสอย่างทัดเทียมทางสังคม โดยการจัดสรรทรัพยากรอย่างเที่ยงธรรม นำไปสู่การวางเงื่อนไขกฎเกณฑ์ กติกาที่เป็นธรรมในการกระจายทรัพยากร เพื่อสร้างโอกาสในการมีชีวิตที่ดี (well-being) ทั้งในแง่การศึกษา การสาธารณสุข นอกจากนี้ การกระจายทรัพยากรกับความเป็นธรรมทางสังคมยังครอบคลุมถึงการกระจายอำนาจ และความมั่งคั่งอย่างจริงจัง ทั้งในด้านการคุ้มครองผู้เสียเปรียบหรือด้อยโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร ท้องถิ่น การกระจายโอกาสและทรัพยากรให้ทุกคนเข้าถึงอย่างทัดเทียมกัน เช่น การกระจายรายได้ ทรัพย์สิน และการถือครองที่ดิน ซึ่งบ่งชี้ว่ามีคนบางกลุ่มร่ำรวย บางกลุ่มยากจน ตลอดจนการเข้าถึง สาธารณูปโภค และบริการสาธารณะ ทั้งการได้รับการสนับสนุนทางสังคม และการศึกษา ประเด็นความเป็นธรรมในการกระจายทรัพยากรเหล่านี้จึงเป็นอีกหนึ่งมิติซึ่งครอบคลุมมุมมองการชีวิต จัดการ ความเป็นธรรมทางสังคมได้เป็นอย่างดี

4. มิติเชิงกฎหมาย บรรทัดฐาน กับความเป็นธรรมทางสังคม

กฎหมาย บรรทัดฐาน ในรูปแบบของระบบกฎหมายถือเป็นหนึ่งในกลไกทางสังคมซึ่งถูกใช้เป็นแหล่งอ้างอิงถึงความเป็นธรรมได้ อย่างไรก็ตาม ความยุติธรรมทางกฎหมายอาจมีข้อจำกัดต่อการชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมในบางประการ “ความยุติธรรมนั้นเป็นเพียงหนึ่งในคุณค่าที่กฎหมายต้องรักษา แต่ไม่ใช่คุณค่าทั้งหมดของกฎหมาย ซึ่งกฎหมายนั้นต้องรักษาความมั่นคงแน่นอนของสิทธิหน้าที่ของพลเมืองไว้” (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2557) ทั้งนี้หากมองความเป็นธรรมทางสังคมกับความยุติธรรมทางกฎหมายในเชิงพัฒนาการแล้ว จะพบว่ามีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง กล่าวคือ พัฒนาการของกฎหมายนั้นได้เกี่ยวเนื่องกับกฎหมายศีลธรรม จารีต ซึ่งระบบเหล่านี้ล้วนเป็นบรรทัดฐานที่ก่อร่างสร้างระบบกฎหมายขึ้นมา ทั้งนี้ภายใต้โครงสร้างของรัฐสมัยใหม่ที่มักจะอ้างความชอบธรรมจากการมีอำนาจในการจัดการความยุติธรรมซึ่งก็ได้อ้างอิงถึงการใช้อำนาจตามกฎหมาย สิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าประเด็นปัญหาเรื่องความเป็นธรรมนั้นได้ถูกกระบวนการทางสังคมแปลงให้เป็นบรรทัดฐานที่อยู่ในรูปแบบของกฎหมาย ซึ่งมีระบบในการบริหารจัดการและบังคับใช้ที่มีประสิทธิภาพกว่ากฎหมายทางสังคมชนิดอื่น อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดความยุติธรรมในระบบกฎหมายจะแสดงให้เห็นว่ากฎหมายสามารถที่จะนำไปสู่ความเป็นธรรมได้ แต่ก็ชี้ว่าระบบกฎหมายเพียงกลไกเดียวจะสามารถเป็นตัวตัดสินชี้วัดความเป็นธรรม เพราะแท้จริงแล้วกฎหมายจำเป็นจะต้องเชื่อมโยงกับระบบย่อยต่าง ๆ ที่อยู่ในสังคม ซึ่งระบบยุติธรรมในกฎหมายที่มีประสิทธิภาพต่อการจัดการความเป็นธรรมนั้นขึ้นอยู่กับการสอดรับเอาระบบพื้นฐานเดิมในสังคมเข้าไปอยู่ในระบบกฎหมาย เช่น ระบบความยุติธรรมชุมชนที่อยู่ในลักษณะจารีตประเพณี ทั้งประเพณีในการใช้ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ ตลอดจนความสามารถในการปรับตัวของระบบกระบวนการยุติธรรมที่จะปรับตัวให้ยืดหยุ่นสามารถที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้ (ไพสิฐ พาณิชย์กุล, 2555) แต่ทว่าบทบาทของอำนาจทางกฎหมายมิได้เป็นหลักประกันของความเป็นธรรมทางสังคมเพียงอย่างเดียว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ตัวบทกฎหมายและกระบวนการใช้กฎหมายจะต้องมีความเป็นธรรมและเสมอภาค เชื่อมโยงกับบริบทอื่น ๆ ในทุกมิติของสังคม

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับประเด็นของความเป็นธรรมซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 มิติ จากประเด็นที่ได้จากการจัดงานเสวนาเรื่องความเป็นธรรมทางสังคม ได้แก่ มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม มิติการมีส่วนร่วมและสิทธิทางการเมือง มิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากร และมิติหลักกฎหมาย บรรทัดฐานและกระบวนการยุติธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม วัตถุประสงค์ของงานชิ้นนี้ คือ การพัฒนาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมเพื่อทำให้เกิดตัวเลขเพียงหนึ่งตัวที่สะท้อนให้เห็นถึงระดับของความเป็นธรรมทางสังคมที่มีความหลากหลาย และจากมิติต่าง ๆ ทั้ง 4 มิติข้างต้น คณะผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวัด “ค่าความเป็นธรรมทางสังคม” ขึ้น โดยแบบสอบถามซึ่งผ่านกระบวนการทดสอบเครื่องมือตามหลักวิชาการ ประกอบไปด้วยข้อคำถามรวมทั้งสิ้น 72 ข้อ ซึ่งถูกนำไปใช้จริงในการลงพื้นที่ตามที่คณะผู้วิจัยได้ทำการสุ่มเลือกด้วยหลักการสุ่มตัวอย่างทางสถิติ สำนวจความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และจังหวัดปทุมธานี โดยอาศัยผู้ช่วยนักวิจัย

ภาคสนามที่ผ่านการคัดเลือกและอบรม รวมถึงมีประสบการณ์ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามมาก่อน โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 7 วัน ในการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นได้มีการนำเอาระบบภูมิสารสนเทศ (Geographical Information System) มาประยุกต์ใช้ในการวางแผนการเก็บข้อมูล เพื่อทำการกำหนดครัวเรือนที่จะต้องทำการเก็บข้อมูล เพื่อให้กลุ่มตัวอย่าง กระจายตัวออกไปในเชิงพื้นที่ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และทำการบันทึกตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาครั้งต่อไป

ขอบเขตเชิงพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้มีพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ จังหวัดกรุงเทพมหานคร และจังหวัดปทุมธานี อาศัยการสุ่มตัวอย่างโดยความน่าจะเป็นทุกขั้นตอน เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างมีความเป็นตัวแทนและพิจารณาในเงื่อนไขของการกระจายของข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการเก็บรวบรวม เพื่อให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลายและทั่วถึงมากที่สุด รวมถึงการพิจารณาจำนวนครัวเรือนที่ได้ทำการเก็บข้อมูล หากพื้นที่ใดที่มีจำนวนครัวเรือนมากจะทำให้มีโอกาสในการตกเป็นกลุ่มตัวอย่างสูงเช่นกัน เหตุผลที่การเก็บข้อมูลครั้งนี้มีหน่วยเป็นครัวเรือนเนื่องจากต้องการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนที่มีความแตกต่างกัน แม้ว่าบางครั้งคนที่อาศัยอยู่ในบ้านจะมีความรู้สึกถึงความเป็นธรรมเท่ากันก็ตาม แต่ต้องพิจารณาถึงสิทธิและโอกาสในการตอบอย่างเป็นกลาง หากเป็นคนในครอบครัวเดียวกันแต่มีจำนวนหลายคนจะทำให้ผลการศึกษาไม่เป็นอิสระจากตัวเอง นอกจากนี้ผลการศึกษาจะถูกแสดงผ่านระบบภูมิสารสนเทศที่ได้กล่าวในเบื้องต้น โดยพื้นที่ของจังหวัดกรุงเทพมหานครมีทั้งหมด 6 เขต ซึ่งแบ่งตามเขตเมืองชั้นในเมืองชั้นกลาง และเมืองชั้นนอก ตามหลักการปกครองอย่างละ 2 เขต โดยเขตเมืองชั้นในประกอบด้วย เขตคลองเตย และเขตสาทร เขตเมืองชั้นกลางประกอบด้วย เขตบางกะปิ และเขตบึงกุ่ม ส่วนเขตเมืองชั้นนอกประกอบด้วย เขตคลองสามวา และเขตลาดกระบัง (ภาพที่ 1)

ผลการศึกษา

ในการศึกษาพัฒนาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างหลายขั้นตอน เพื่อให้ได้ประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างซึ่งมีความเป็นตัวแทน สามารถอนุมานถึงจำนวนประชากรทั้งหมดได้ โดยอาศัยการคำนวณขนาดตัวอย่างด้วยสูตรกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้ ค่าเฉลี่ยของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อให้ผลการเก็บข้อมูลจากประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เป็นไปตามหลักทางสถิติ และมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น โดยแบบสอบถามจะมีข้อความทั้งหมด 3 ส่วน ส่วนแรก คือ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่สอง คือ ข้อคำถามเกี่ยวกับความเป็นธรรมที่หลากหลายทางสังคม ทั้ง 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม 2) มิติการมีส่วนร่วมและสิทธิทางการเมือง 3) มิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากร 4) มิติกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และกระบวนการยุติธรรม และส่วนที่สาม คือ ส่วนที่เปิดให้กลุ่มตัวอย่างประชากรได้แสดงความคิดเห็น (Opened Question) เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principle Component Or Factor Analysis) ใช้ในการถ่วงน้ำหนักในรายมิติและรายด้าน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาจากการกระจายของข้อมูล โดยอ้างอิงแนวคิดของจอห์น รอว์ลส์ เกี่ยวกับการกระจายความยุติธรรม โดยพิจารณาจากความเท่าเทียมและความแตกต่างทางสังคม ของข้อคำถามในแต่ละด้าน แต่ละมิติ นอกจากนี้วิธีการวิเคราะห์ผลการศึกษาโดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Factor Analysis) จากการนำผลการศึกษาเบื้องต้นมาใช้ในการหาองค์ประกอบที่ควรจะเป็นตามหลักการทางสถิติศาสตร์ และถ่วงน้ำหนักองค์ประกอบตามผลของการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก โดยเทียบบัญญัติไตรยางค์ ให้เป็น 100 คะแนน แยกรายมิติและรายด้าน เพื่อให้ผลการศึกษาตอบคำถามในมิติที่คนในสังคมกำลังให้ความสำคัญในช่วงเวลานั้น (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ค่าน้ำหนักและค่าเฉลี่ยภาพรวมของดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม เปรียบเทียบระหว่างผลการศึกษารอบที่ 1 และผลการศึกษารอบที่ 2

ชื่อตัวแปร	ผลการศึกษารอบที่ 1		ผลการศึกษารอบที่ 2	
	น้ำหนัก	ค่าเฉลี่ย	น้ำหนัก	ค่าเฉลี่ย
ดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม	100.00	55.27	100.00	60.82
1.) มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม	18.11	80.62	20.83	72.51
1.1) การยอมรับทางสังคม วัฒนธรรม	71.13	86.28	58.56	86.88
1.2) ความเสมอภาคเท่าเทียม	28.27	66.24	41.44	52.87
2.) มิติการมีส่วนร่วมและสิทธิทางการเมือง	7.55	67.98	15.12	67.81
2.1) การมีส่วนร่วมทางการเมือง	71.95	59.14	70.28	66.19
2.2) สิทธิเสรีภาพทางการเมือง สิทธิชุมชน	28.05	71.62	29.72	71.86

ชื่อตัวแปร	ผลการศึกษารอบที่ 1		ผลการศึกษารอบที่ 2	
	น้ำหนัก	ค่าเฉลี่ย	น้ำหนัก	ค่าเฉลี่ย
3.) มิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากร	10.22	68.89	16.48	61.67
3.1) การจำแนกแจกจ่ายผลผลิตและรายได้	79.58	56.01	70.62	62.32
3.2) การถือครองปัจจัยการผลิต และการเข้าถึงสาธารณูปโภค บริการสาธารณะ	20.42	72.28	29.38	67.60
4.) มิติกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานและกระบวนการยุติธรรม	64.11	45.01	47.57	53.17
4.1) หลักกฎเกณฑ์ตามกฎหมาย	14.17	47.28	74.39	55.72
4.2) หลักกระบวนการยุติธรรม	85.83	44.95	25.61	46.32

จากผลการศึกษาทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมทางสังคมในรอบแรก (เดือนกันยายน พ.ศ. 2558 ด้วยวิธีสำรวจในภาคสนาม) พบว่า ในภาพรวมคนในชุมชนเห็นว่า “ความเป็นธรรมทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 55.27 โดยประเด็นที่คนในชุมชนมองว่ามีความเป็นธรรมมากที่สุดคือ มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 76.26 รองลงมา คือ มิติการมีส่วนร่วมและสิทธิทางการเมือง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 65.18 ถัดมา คือ มิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากร มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 64.08 และมิติสุดท้ายที่คนในชุมชนเห็นว่ามีความเป็นธรรมทางสังคมน้อยที่สุด คือ มิติหลักกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และกระบวนการยุติธรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 45.83 จากผลการศึกษาเบื้องต้นอาจกล่าวได้ว่า มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคมเป็นเพียงมิติเดียวที่คนในชุมชนเห็นว่ามีความเป็นธรรมอยู่ในระดับมาก ในขณะที่มิติอื่น ๆ นั้นมีความเป็นธรรมในระดับปานกลาง ผลการศึกษาในครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นว่าการที่กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติต่อมิติหลักกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และกระบวนการยุติธรรมน้อยที่สุด อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าตนได้รับความยุติธรรมเกี่ยวกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ บรรทัดฐานและกระบวนการยุติธรรมน้อยกว่าที่คาดหวังไว้ในชีวิตประจำวัน

ความเป็นธรรมทางสังคมที่ถูกแบ่งเป็น 4 มิติ จากประเด็นงานเสวนา ซึ่งในผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม เป็นมิติที่กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความเห็นว่ามีความเป็นธรรมมากที่สุด จากประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมทั้งหมด สะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบัน สังคมมีการยอมรับตัวตน และเอกลักษณ์ของคนซึ่งมีความแตกต่างกัน โดยมีการให้ความเสมอภาคกับคนภายในสังคมที่มีฐานะทางสังคม เศรษฐกิจแตกต่าง นอกจากนี้ยังมีการเคารพคนทุกอาชีพ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ สีผิว เพศสถานะ และมีการเปิดโอกาสให้กับความแตกต่างเข้ามาที่มียืนทางสังคมมากขึ้น การแสดงออกทางความเสมอภาคอาจทำให้สังคมเกิดความสงบสุข การที่คนทุกคนสามารถอยู่ในสังคมได้โดยไม่ถูกกลั่นกิน ทำให้หายไป หรือกลายเป็นคนชายขอบ เมื่อพิจารณาความเป็นธรรมทางสังคมเกี่ยวกับมิติของการยอมรับ และความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม ในช่วงหลายร้อยปีที่ผ่านมาของประเทศไทย มีการปกครองด้วยระบอบชายเป็นใหญ่มาโดยตลอด สะท้อน

ให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำทางเพศ และการจำกัดพื้นที่ของผู้หญิงโดยพิจารณาจากสถานภาพทางเพศ ต่อมาได้มีการนำแนวคิดสตรีนิยมเข้ามาแพร่เผย ทำให้ผู้หญิงได้มีพื้นที่ทางสังคมมากขึ้น ความเป็นธรรมถูกกระจายผ่านแนวคิดของชาวตะวันตก ที่ประเทศไทยได้รับมาเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเสมอภาคทางสังคมด้วยการประกาศเลิกทาส ซึ่งการประกาศเลิกทาสในครั้งแรก เป็นคำสั่งของฝ่ายบริหารที่ออกโดยประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา อับราฮัม ลินคอล์น เมื่อวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 1863 ระหว่างสงครามกลางเมืองอเมริกัน โดยใช้อำนาจยามสงครามของตน โดยมีใช้กฎหมายที่รัฐสภาของเกรสผ่าน คำสั่งดังกล่าวประกาศให้เสรีภาพแก่ทาสในสิบรัฐซึ่งเป็นกบฏอยู่ขณะนั้นมีผลต่อทาส 3.1 ล้านคน จากทั้งหมด 4 ล้านคนในสหรัฐอเมริกาในเวลานั้น การประกาศดังกล่าวปลดปล่อยทาสทันที 50,000 คน และเกือบทั้งหมด (จาก 3.1 ล้านคน) ส่งผลให้เกิดความเสมอภาคทางสังคมมากขึ้น เพราะฉะนั้นอาจมองได้ว่าในทุกหนทุกแห่งที่การศึกษาเข้าไปถึงมิใช่แค่เพียงพัฒนาและส่งผลกระทบต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติเพียงเท่านั้น แต่ยังส่งผลไปถึงการสร้างความเท่าเทียมและความเสมอภาคทางสังคมของคนในสังคมอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามยังมีข้อจำกัดและข้อควรระมัดระวังบางอย่าง เช่น ในบางครั้งที่การศึกษาเริ่มจากการพิจารณาจากต้นทุนของครอบครัวที่ทำการส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในสถานศึกษา แม้ในปัจจุบันในหลายประเทศรวมถึงประเทศไทยจะมีการส่งเสริมให้ประชากรในประเทศได้มีโอกาสเรียนมากขึ้นจากการช่วยเหลือของกองทุนกู้ยืมเงินเพื่อการศึกษา โดยมีเป้าหมายพัฒนาแรงงานที่มีฝีมือให้เป็นทรัพยากรสำคัญของประเทศ แต่บางทีอาจเห็นความเหลื่อมล้ำผ่านกระบวนการศึกษา และอาจเกิดอาชญากรปกขาว (White-Collar Crime) และอาชญากรปกเทา (Blue Collar Crime) มากขึ้นไปด้วย

ประเด็นต่อมาที่กลุ่มตัวอย่างเห็นว่ามีความเป็นธรรมทางสังคมรองลงมาจากมิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม คือ มิติเศรษฐกิจ และการกระจายทรัพยากร ภายใต้ระบบทุนนิยมที่ประเทศไทยเป็นอยู่ในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรมอาจเกิดจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ ปฏิเสธไม่ได้ว่าในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทย และทั่วโลกได้ประสบกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจมาอย่างโชกโชน ภายใต้ระบบทุนนิยมตามความคิดของมาร์กซิส เป็นคนเดียวที่สามารถนำหลักคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์มาอธิบายได้ว่าทำไมระบบทุนนิยมจึงสร้างความร่ำรวยให้กับนายทุน และกดขี่แรงงานให้ต่ำลง ซึ่งแนวคิดนี้ก็มีความซับซ้อนพอสมควร แต่พอสรุปใจความได้ว่าระบบทุนนิยมอันเป็นผลงานชิ้นสำคัญของเขา ทำให้ชนชั้นแรงงานมีความยากจนลง อันเนื่องมาจากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นไม่ได้ตกเป็นของคนที่อยู่โครงสร้างส่วนล่างของกระบวนการผลิต ผู้บริโภคจำเป็นจะต้องอยู่ภายใต้ห้วงโง่ของอุปสงค์-อุปทาน ในสังคมที่มีระบบทุนนิยมกำลังซื้อเป็นสิ่งสำคัญและยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นธรรมทางสังคมจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ ในส่วนของการกระจายทรัพยากรพบว่า สิ่งสำคัญที่ทำให้ความพัฒนาไม่เกิดขึ้น คือ การเข้าถึงทรัพยากรของคนที่อยู่ส่วนล่างของโครงสร้างทางสังคม อันเป็นผลมาจากการกระจายทรัพยากรที่ไม่ทั่วถึง ทำให้ปัญหาเรื่องบริการสาธารณสุขบุคคลและบริการสาธารณะเป็นปัญหาที่คนทุกกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงได้ แต่ช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาบริการสาธารณสุขบุคคลและบริการสาธารณะที่หยิบยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือให้คน

ทุกคนสามารถเข้าถึงได้มากขึ้นผ่านนโยบายของรัฐแต่ละประเทศ อย่างเช่น สำหรับประเทศไทย มีนโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรคเพื่อให้ประชาชนทุกคนได้รับสิทธิ์ในการรักษา แต่บางครั้งคนที่จ่ายเงินให้หน่วยงานเอกชนถูกมองว่าได้รับบริการที่ดีกว่า และรวดเร็วกว่า ซึ่งเป็นสิทธิ์ของทุกคน เพียงแต่มีความแตกต่างทางการเงินเข้ามาข้องเกี่ยวในระบบการประกันสุขภาพ ในขณะที่ประเทศเนเธอร์แลนด์ มีการสร้างระบบสวัสดิการรัฐบาลที่ดี สามารถสังเกตได้จากการที่มีคนไร้บ้านเป็นจำนวนน้อย ดังนั้น จะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากรเป็นส่วนที่ถูกควบคุมและนำสื่อผ่านนโยบายรัฐ เพื่อสร้างความเป็นธรรมทางสังคมให้คนทุกกลุ่ม

ในประเด็นเกี่ยวกับมิตินิยมมีส่วนร่วมและสิทธิทางการเมือง ที่ได้รับความเป็นธรรมรองจากมิติ ที่กล่าวไปทั้งสองมิติ โดยมีค่าเฉลี่ยแตกต่างจากมิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากรไม่มากนัก แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างเห็นว่าทั้งสองประเด็นมีความเป็นธรรมใกล้เคียงกัน โดยทั่วไปการมีส่วนร่วมทางการเมืองถือเป็นสิทธิอันชอบธรรมของประชาชน ซึ่งการปกครองในสมัยปัจจุบันใช้ระบอบ ประชาธิปไตย เพื่อให้คนทุกคนมีความชอบธรรมในการแสดงความคิดเห็นของตนเอง และต้องยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยเช่นกัน ระบอบประชาธิปไตย คือ การเคารพเสียงของคนส่วนมาก แต่ละเลย ความเห็นของคนส่วนน้อย ซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าความคิดแบบใดเป็นวิธีที่ถูกต้อง เป็นระยะเวลา ที่ยาวนานอย่างยิ่งเกี่ยวกับข้อถกเถียงเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และการแสดงความคิดเห็นที่ตามสิทธิของ ตนเอง จนกลายเป็นปัญหาทางสังคมในทุกพื้นที่ สำหรับประเทศไทยในช่วงสิบปีที่ผ่านมาได้มีการออกมา เรียกร้องสิทธิตามหน้าที่พลเมือง ในการแสดงความคิดเห็นบนพื้นที่สาธารณะ สถานที่สำคัญ ภายในประเทศถูกทำให้กลายเป็นแหล่งความทรงจำเกี่ยวกับการเดินขบวนออกมาใช้สิทธิที่ตนเองพึงมี นอกจากนี้ยังมีการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสาธารณะ ด้วยความคาดหวังว่าจะไม่ถูกควบคุมและกำกับ โดยพี่เบิ้ม (Big Brother) เพื่อให้การแสดงออกทางความคิดเป็นไปตามภาษาที่ต้องการสื่อสารโดยปราศจาก การบิดเบือน ตัดทอน และลิดรอนสิทธิ์ แต่อย่างไรก็ตามข้อควรระมัดระวังสำหรับการศึกษาออก ทางความคิดจะต้องพิจารณาให้รอบคอบ และนี่ก็ถึงบริบทที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง นอกจากนี้ยังควร ระมัดระวังคำพูดที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อเนื่อง ข้อเท็จจริงก็คือบ่อยครั้งความขัดแย้งจากเรื่องเล็ก ที่ถูกทำให้กลายเป็นเรื่องใหญ่ หรือไม่ก็ข้อความถูกตัดแปลงระหว่างกระบวนการส่งสารที่ผิดพลาด

สำหรับประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับความเป็นธรรมทางสังคมที่กลุ่มตัวอย่างมองว่า มิตินิยมเกณฑ์ บรรทัดฐานและกระบวนการยุติธรรม มีความเป็นธรรมน้อยที่สุด แต่ถูกกำหนดให้มีค่าน้ำหนักมากที่สุด ด้วยวิธีการทางสถิติ ทำให้เป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า เหตุผล กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และกระบวนการ ยุติธรรมเพราะเหตุใดถึงได้รับคะแนนน้อย หากมองในมุมมองทั่วไปเกี่ยวกับความเป็นธรรมทางสังคม ของประเทศไทยในช่วงสิบปีที่ผ่านมาหรือมากกว่านั้น คนเรามีกฎเกณฑ์ก่อนที่จะมีกฎหมาย แต่กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรมเป็นสิ่งที่ถูกใช้ร่วมกันกับคนที่อาศัยอยู่ภายในประเทศ บ่อยครั้งที่มีข่าว ความสงสัยเกี่ยวกับความยุติธรรมในมิตินี้ ผ่านสื่อไม่ว่าจะเป็นสิ่งตีพิมพ์ คำพูด หรือการแสดงออก บนพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากการกระบวนการยุติธรรมมีขั้นตอนที่หลากหลาย และอาจจะส่งผลต่อ อายุความ ทำให้ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการฟ้องร้องบางครั้ง

ใช้เวลาในการขึ้นศาลนานหลายปีกว่าจะจบคดีความ แต่บางกรณีที่อายุความหมดสิ้น ความผิดของผู้กระทำได้เลือนหายไป โดยมีเหตุผลที่ว่าคดีความนั้นนานเกินกว่าจะหาหลักฐานที่เป็นพยานวัตถุ มาพิจารณาประกอบการตัดสินได้ ทำให้ผู้ร้องทุกข์คิดว่าความเป็นธรรมในสังคมเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมไม่ได้มีอยู่จริง ถ้าหากผู้กระทำผิดหลบหนีการจับกุมได้นานจนหมดอายุคดีความ แต่ในความเป็นจริง เพื่อให้ตามจำเลยมาลงโทษตามกฎหมาย แต่ตามไม่ได้ซึ่งหลายสิบปี ในระหว่างนั้น คน ๆ นั้นก็ต้องใช้ชีวิตลำบาก หลบ ๆ ซ่อน ๆ กฎหมายจึงถือว่าระยะเวลาตามอายุความ มันนานพอสมควรแล้ว หากหลบหนีจนขาดอายุความ ก็ถือว่าในระหว่างหนีนั้น เขาได้รับโทษแล้วเช่นกัน แต่อาจเป็นโทษที่ไม่ถูกจำคุก แต่เป็นโทษการดำเนินชีวิตที่ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ นั่นเอง นอกจากนี้ยังมีเหตุผลอีกหลายประการที่จะส่งผลต่อความเป็นธรรมเกี่ยวกับกฎหมาย บรรทัดฐานและกระบวนการยุติธรรมอีกมากมายที่ส่งผลให้ความเป็นธรรมในด้านนี้น้อยลง ซึ่งจะต้องทำการศึกษาต่อไปในภายภาคหน้า

จากผลการศึกษาทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมทางสังคมในรอบที่ 2 (มีนาคม พ.ศ. 2559 ด้วยวิธีการสำรวจทางโทรศัพท์) พบว่า ในภาพรวมคนในชุมชนเห็นว่า “ความเป็นธรรมทางสังคมอยู่ในระดับมาก” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 60.82 โดยประเด็นที่คนในชุมชนมองว่ามีความเป็นธรรมมากที่สุด คือ มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 72.51 รองลงมาคือ มิติการมีส่วนร่วมและสิทธิทางการเมือง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 67.81 ถัดมา คือ มิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากร มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 61.67 และมิติสุดท้ายที่คนในชุมชนเห็นว่ามีความเป็นธรรมทางสังคมน้อยที่สุด คือ มิติหลักกฎหมาย บรรทัดฐาน และกระบวนการยุติธรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 53.17 จากผลการศึกษาเบื้องต้นอาจกล่าวได้ว่า มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคมเป็นเพียงมิติเดียวที่คนในชุมชนเห็นว่ามีความเป็นธรรมอยู่ในระดับมาก ในขณะที่มิติอื่น ๆ นั้น มีความเป็นธรรมในระดับปานกลาง ผลการศึกษาในครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นว่าการที่กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติต่อมิติหลัก กฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และกระบวนการยุติธรรมน้อยที่สุด อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่าตนได้รับความยุติธรรมเกี่ยวกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ บรรทัดฐานและกระบวนการยุติธรรมน้อยกว่าที่คาดหวังไว้ในชีวิตประจำวัน

ผลการศึกษาในครั้งที่ 2 แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการสัมภาษณ์ผ่านระบบฐานข้อมูลเบอร์โทรศัพท์ของกลุ่มตัวอย่างในรอบแรก เพื่อให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในรอบ 6 เดือน อย่างไรก็ตามมีเหตุผลสำคัญ 2 ประการที่จะต้องคำนึงถึงในการใช้ผลการศึกษาแต่ละครั้ง ประการแรกเกิดขึ้นจากการปรับปรุงแบบสอบถามจากการที่ได้ทำการศึกษาในรอบแรกเมื่อ 6 เดือนก่อนและด้วยกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาในการสัมภาษณ์ด้วยโทรศัพท์ในรอบที่ 2 มีจำนวนลดลงเนื่องจากเหตุผลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรในระยะเวลา 6 เดือน ประการที่สอง คือ การคำนวณผลการศึกษาด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Factor Analysis) มีความเที่ยงตรง แต่เนื่องจากข้อมูลซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ผลการวิเคราะห์ค่าน้ำหนักเปลี่ยนแปลงไป และมีค่าน้ำหนักในแต่ละด้าน และมิติไม่เหมือนกัน

การวิเคราะห์การถดถอยของสหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมทางสังคม และผลการศึกษาในรอบแรกกับรอบที่สอง ที่จะใช้ในการวิเคราะห์การถดถอยของสหสัมพันธ์ โดยใช้ข้อมูลทั้งสองที่อาจเกิดความเปลี่ยนแปลงจากข้อมูลเดิมในรอบแรก ได้แก่ สถานภาพสมรส อาชีพหลัก รายได้ส่วนตัว รายได้ครอบครัว และสถานภาพในชุมชน โดยใช้ตัวแปรที่มีความแตกต่างกันในการวิเคราะห์หาค่าประกอบเหล่านี้ เพื่อหาข้อเท็จจริงทางสังคมบางประการ ที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในเชิงข้อมูลทั่วไป และสิ่งที่กำลังจะเกิดเกี่ยวกับความเป็นธรรมทางสังคมในมุมมองของผู้ให้ข้อมูล

จากการวิเคราะห์ความถดถอยของผลการศึกษาในรอบที่ 1 และรอบที่ 2 ของการศึกษา เพื่อพัฒนาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม โดยมีตัวแปรอิสระ คือ เพศ (อ้างอิง: เพศชาย) อายุ สถานภาพสมรส (อ้างอิง: โสด) ศาสนา (อ้างอิง: พุทธ) ระดับการศึกษา (อ้างอิง: ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า) อาชีพหลัก (อ้างอิง: ข้าราชการพลเรือน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ) จำนวนสมาชิกในครอบครัว สถานภาพในครอบครัว (อ้างอิง: หัวหน้าครอบครัว) รายได้ส่วนตัว รายได้ครอบครัว ภูมิลำเนา (อ้างอิง: เป็นคนในพื้นที่) และสถานภาพในชุมชน (อ้างอิง: สมาชิกในชุมชน) ซึ่งมีตัวแปรตามในการศึกษาได้แก่ ผลการศึกษาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมในรอบที่ 1 และรอบที่ 2 (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์การถดถอยของสหสัมพันธ์ เพื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม รอบที่ 1 และผลการศึกษาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม รอบที่ 2

ดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม เปรียบเทียบผลการศึกษารอบที่ 1 และผลการศึกษารอบที่ 2		
	Beta	Beta
เพศ (อ้างอิง: เพศชาย)	0.068	-0.021
อายุ	-0.097	-0.186
สถานภาพสมรส (อ้างอิง: โสด)	0.117	0.133
ศาสนา (อ้างอิง: พุทธ)	-0.033	0.109
ระดับการศึกษา (อ้างอิง: ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า)	0.031	-0.185*
อาชีพหลัก (อ้างอิง: ข้าราชการพลเรือน/พนักงานรัฐวิสาหกิจ)	-0.084*	0.210
จำนวนสมาชิกในครอบครัว	-0.114**	0.08.1
สถานภาพในครอบครัว (อ้างอิง: หัวหน้าครอบครัว)	-0.017	0.23.1*
รายได้ส่วนตัว	0.092*	0.139
รายได้ครอบครัว	0.002	-0.100
ภูมิลำเนา (อ้างอิง: คนในพื้นที่)	-0.122	0.100
สถานภาพในชุมชน (อ้างอิง: สถานภาพในชุมชน)	-0.094*	-0.004*

ดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม เปรียบเทียบผลการศึกษารอบที่ 1 และผลการศึกษารอบที่ 2		
Adjusted R Square	0.009	0.002
Durbin Watson	14.32	1.911
Constants	6906.3	6358.0

หมายเหตุ * คือ Sig > 0.10 , ** คือ Sig > 0.05 , *** คือ Sig > 0.01

นอกจากนี้ยังพบว่าตัวแปรศาสนามีความแตกต่างอย่างมีระดับนัยสำคัญกับคะแนนของดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม โดยที่กลุ่มอ้างอิง คือ ศาสนาพุทธ จะมีดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมมากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบ คือ ศาสนาอื่น ๆ และยังสามาร้อ้างอิง อาชีพหลัก และสถานภาพในชุมชนที่กลุ่มอ้างอิงมีคะแนนของดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ โดยสามารถอธิบายเพื่ออ้างอิงถึงประชากรได้ถึงร้อยละ 0.9

จากข้อมูลที่ได้รับมาในรอบที่สองพบว่า ระดับการศึกษา และสถานภาพในชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงถดถอยไปในทิศทางตรงข้ามกับดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม แต่สถานภาพในครอบครัว (อ้างอิง: หัวหน้าครอบครัว) มีอิทธิพลต่อดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมไปในทิศทางเดียวกัน ในขณะที่ตัวแปรอื่น ๆ ไม่มีความสัมพันธ์ในเชิงถดถอยกับผลของดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม

ผลการทดสอบพบว่า ระดับการศึกษามีอิทธิพลต่อดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมในทิศทางตรงข้ามกับกลุ่มอ้างอิง กล่าวคือ ระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า สามารถกล่าวได้ว่า กลุ่มคนที่มีระดับการศึกษามากกว่าระดับปริญญาตรี จะให้คะแนนดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมน้อยลงเช่นเดียวกับสถานภาพในชุมชน ซึ่งมีอิทธิพลต่อดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมทั้ง 2 รอบไปในทิศทางตรงข้ามกัน อาจกล่าวได้ว่าหากเป็นหัวหน้าชุมชน จะให้คะแนนน้อยกว่าคนอื่นที่อยู่ในสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ยังมีตัวแปรสำคัญคือสถานภาพในครอบครัว โดยกลุ่มอ้างอิง คือ หัวหน้าครอบครัว จะมีคะแนนดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมมากกว่ากลุ่มอื่นที่อยู่สถานภาพทางครอบครัวที่มีความแตกต่างกัน

ในการศึกษาเพื่อสร้างดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม พบว่ายังมีองค์ประกอบหลายอย่างเกี่ยวกับความเป็นธรรมที่จะต้องพิจารณา ประเด็นความเป็นธรรมทางด้านการศึกษาและประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทางสังคมให้เชิงลึกและสามารถตอบโจทย์ทางสังคมที่ว่าด้วยความเป็นธรรมทางสังคมเป็นอย่างไร ท่ามกลางความคิดที่แตกต่างของคนที่อยู่ภายในประเทศอย่างไรก็ตามความเป็นธรรมทางสังคมเป็นสิ่งที่เราควรให้ความสำคัญอย่างมากเพื่อให้คนในสังคมดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยภายใต้ชื่อโครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม เป็นโครงการที่เกิดขึ้น เนื่องจากสังคมไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ได้เผชิญกับวิกฤติความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง ทั้งความรุนแรงในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ความรุนแรงดังกล่าวเป็นผลมาจากปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมที่เพิ่มมากขึ้น และไม่มีที่ท่าว่าจะลดลงแต่อย่างใด แนวคิดเรื่อง “ความเป็นธรรม” จึงกลายเป็นประเด็นใหญ่อันสำคัญยิ่งที่สังคม และโดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ จะต้องทำความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการเสริมสร้างความ เป็นธรรมในด้านต่าง ๆ ให้แก่สังคม เพื่อให้คนในสังคมไทยสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข บนพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลายในสังคม ดังที่ Amartya Sen (2009) กล่าวว่า ความสำเร็จ ในโลกของความยุติธรรมมากไปด้วยความไม่มีเหตุผล ซึ่งต้องการความเข้าใจ

ความพยายามในการที่จะสร้างเครื่องมือชี้ วัด “ความเป็นธรรม” ว่าดำรงอยู่ในสังคมไทยจริงหรือไม่ หากความเป็นธรรมดังกล่าวดำรงอยู่จริง จะมี “ค่าความเป็นธรรม” อยู่มากน้อยเพียงไร และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความเป็นธรรมอยู่ในสังคมไทยมากเพียงพอมหรือไม่ โดยอาศัยระเบียบวิธีการศึกษาตามหลักวิชาการ เทคนิควิธีต่าง ๆ ในการวิจัยเชิงปริมาณทางสังคมศาสตร์ เช่น เทคนิคการรวบรวมข้อมูล เทคนิคการออกแบบการวิจัย เทคนิคการวัดและการสร้างตัวบ่งชี้ ตลอดจนเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักทางสถิติ เพื่อให้ถึงที่สุดแล้ว ดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคมขึ้นนี้ จะได้กลายเป็นองค์ความรู้หนึ่งซึ่งหน่วยงานผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศ ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม จะสามารถหยิบยืมนำไปใช้เพื่อประโยชน์ของสังคม สอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย ในการผลิตงานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นประโยชน์ต่อประชาชนผู้เป็นเจ้าของมหาวิทยาลัยที่แท้จริง

ด้วยจุดมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้น โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม จึงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญอยู่สองประการ ได้แก่ 1) พัฒนาดัชนีชี้วัด “ความเป็นธรรมทางสังคม” 2) จัดทำฐานข้อมูลชุมชนเพื่อดำเนินการสำรวจในครั้งต่อไป ในการออกแบบการวิจัย เพื่อจัดสร้างดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม การทบทวนวรรณกรรม ในแนวคิดเรื่องความเป็นธรรม รวมไปถึงแนวคิด และหลักการในการจัดทำดัชนี (Index) ตลอดจนจัดงานเสวนา ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ ในหลากหลายสาขาวิชา ไม่ว่าจะเป็น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และสาขาวิชาปรัชญา จนได้ข้อสรุป แบ่ง “ความเป็นธรรมทางสังคม” ออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติการยอมรับ และความเสมอภาคทางสังคม วัฒนธรรม 2) มิติการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสิทธิทางการเมือง 3) มิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากร 4) มิติกฎหมาย บรรทัดฐานและกระบวนการยุติธรรม และจากมิติต่าง ๆ ทั้ง 4 มิติข้างต้น นำไปสู่การสร้างแบบสอบถามขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวัด “ค่าความเป็นธรรมทางสังคม” โดยผ่านกระบวนการทดสอบเครื่องมือตามหลักวิชาการแล้ว ประกอบไปด้วยข้อคำถามรวมทั้งสิ้น 72 ข้อ ซึ่งได้ถูกนำไปใช้จริงในการลงพื้นที่ตามด้วยทำการสุ่มเลือกด้วย หลักการสุ่มตัวอย่างทางสถิติ สำรวจความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และจังหวัด

ปทุมธานี ในรอบสัปดาห์ช่วงเดือนมีนาคม โดยในการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้น ได้มีการนำเอาระบบภูมิสารสนเทศ (Geographical Information System) มาใช้ในการวางแผนการเก็บข้อมูล เพื่อทำการกำหนดครัวเรือน ที่จะต้องทำการเก็บข้อมูล เนื่องจากในการศึกษาคั้งนี้ได้เลือกใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ (Systematic random Sampling) มาใช้ เพื่อให้การเลือกตัวอย่าง กระจายตัวออกไปในเชิงพื้นที่ให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ นอกจากนี้ยังได้มีการใช้ระบบ GIS ดังกล่าวในการบันทึกตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของครัวเรือนที่เป็นตัวอย่างเอาไว้ สำหรับเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาคั้งถัดไปด้วยด้วยวิธีการและเทคนิคดังที่ได้กล่าวข้างต้น ทำให้สามารถรวบรวมข้อมูลที่มีคุณภาพสามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ รวมถึงมีข้อมูลเบอร์โทรศัพท์สำหรับติดต่อกลับ เพื่อใช้ทำเป็นฐานข้อมูล ได้เป็นจำนวนทั้งสิ้น 1,062 ชุด

ในการศึกษาทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความเป็นธรรมทางสังคมครั้งแรก พบว่า ในภาพรวมคนในชุมชนเห็นว่า “ความเป็นธรรมทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 55.27 โดยประเด็นที่คนในชุมชนมองว่ามีความเป็นธรรมมากที่สุด คือ มิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 76.26 รองลงมา คือ มิติการมีส่วนร่วมและสิทธิทางการเมือง มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 65.18 มิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากร มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 64.08 และมิติกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานและกระบวนการยุติธรรม มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 45.83 ตามลำดับ กล่าวคือในมิติการยอมรับและความเสมอภาคทางสังคม เป็นเพียงมิติเดียวที่คนในชุมชนเห็นว่ามีความเป็นธรรมอยู่ในระดับมาก ในขณะที่มิติอื่น ๆ นั้นมีความเป็นธรรมในระดับปานกลาง

จากนั้น การเก็บข้อมูลซ้ำได้เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลา 6 เดือนถัดมา เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง และความเปลี่ยนแปลงของความเป็นธรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยอาศัยฐานข้อมูลที่ได้รวบรวมเอาไว้ จำนวนทั้ง 1,062 ตัวอย่าง ใช้การสัมภาษณ์ผ่านทางโทรศัพท์ ได้ข้อมูลกลับมาเป็นจำนวนทั้งสิ้น 383 ชุด จากตัวอย่างที่สามารถติดต่อได้ทั้งหมด 832 ตัวอย่าง พบว่าค่าความเป็นธรรมทางสังคมของสังคมไทย “อยู่ในระดับมาก” มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 60.82 ซึ่งเพิ่มขึ้นจากการสำรวจครั้งแรก และเมื่อพิจารณาแยกเป็นรายมิติจะพบว่า ความเป็นธรรมในทุกมิติมีความเปลี่ยนแปลงไปในทางบวกคือ มีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ยกเว้นเพียงมิติเดียว คือ มิติเศรษฐกิจและการกระจายทรัพยากร ซึ่งจากเดิมมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 64.08 แต่ในการสำรวจครั้งล่าสุดกลับพบว่ามีค่าเฉลี่ยเพียง 61.67 เท่านั้น นอกจากนี้ มิติหลักเกณฑ์ บรรทัดฐาน และกระบวนการยุติธรรมยังคงเป็นมิติที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในทั้ง 4 มิติเช่นเดิม

ข้อเสนอแนะจากผลศึกษา

- 1) การพัฒนาดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม ควรต้องมีความต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถเห็นภาพของความเปลี่ยนแปลงของความเป็นธรรมทางสังคมผ่านตัวเลขดัชนีได้
- 2) ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) เพื่อที่จะให้น้ำหนักและความสำคัญของมิติ และด้านต่าง ๆ ในแต่ละมิติไม่เท่ากัน ผันแปรไปตามความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์

ทางสังคม ในห้วงเวลาที่กำลังศึกษา เพื่อให้ดัชนีชี้วัดความเป็นธรรมทางสังคม ไม่ได้สะท้อนเพียงแค่ความเป็นธรรมทางสังคมในขณะนั้น หากแต่ยังได้สะท้อนความสำคัญของมิติต่าง ๆ ณ ห้วงเวลาที่กำลังศึกษาด้วย

3) ควรแบ่งการสำรวจออกเป็น สองครั้ง (1) การสำรวจครั้งแรกโดยอาศัยการสัมภาษณ์โดยตรงผ่านการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งจัดทำฐานข้อมูลในการติดต่อ (2) การสำรวจครั้งที่สองเพื่อตรวจเช็คข้อมูลซ้ำอีกครั้ง โดยอาศัยวิธีการที่เหมาะสมกับบริบท เช่น การสำรวจผ่านทางโทรศัพท์ โดยอาศัยฐานข้อมูลที่ได้จัดทำไว้แล้ว เป็นต้น จากนั้นจึงพิจารณา Respond Rate ว่าเป็นอย่างไร

4) ควรพิจารณามิติที่มีความสำคัญอย่างน้อย 4 มิติ ดังได้ศึกษาไปแล้ว และสามารถเพิ่มเติมมิติอื่น ๆ ได้ในภายหลัง ตามความเหมาะสมของแต่ละบริบทของการศึกษา

5) ในการนำเสนอข้อมูลผลการศึกษา ควรใช้เทคโนโลยีภูมิศาสตร์สารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการอธิบายผลการศึกษาในเชิงพื้นที่ เพิ่มเติมจากการนำเสนอข้อมูลในเชิงปริมาณ ด้วยตารางหรือแผนภูมิแบบดั้งเดิม เพื่อให้สามารถมองเห็นความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ได้อย่างชัดเจน และช่วยให้สามารถกำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมต่อพื้นที่

รายการอ้างอิง

กิติพัฒน์ นนทปัทมเดชกุล. (2553). ทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น ราวล์ส = *John Rawls' A Theory of The Justice*. เอกสารคำสอนวิชา สค.313 หลักและวิธีการสังคมสงเคราะห์ 3 ภาค 1/2553. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เกษม เพ็ญภินันท์. (2557). *ความเป็นธรรมในสังคมไทย (วิดิทัศน์)*. การเสวนาวิชาการ จัดโดย ศูนย์การศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คันเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2557, จาก:
<http://www.youtube.com/watch?v=JTGT5CJ61QA>

เกษียร เตชะพีระ. (2557). *ความเป็นธรรมในสังคมไทย (วิดิทัศน์)*. การเสวนาวิชาการ จัดโดย ศูนย์ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คันเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2557, จาก:
<http://www.youtube.com/watch?v=JTGT5CJ61QA>

ชฤทธิ์ มีสิทธิ์. (2555). *รายงานการศึกษาเรื่องความเหลื่อมล้ำทางสังคมของผู้ใช้แรงงานในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ*. สนับสนุนโดยทุนอุดหนุนการวิจัย โดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพสิฐ พาณิชย์กุล. (2555). *เข้าใจ "ความยุติธรรมทางสังคม"*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพสิฐ พาณิชย์กุล. (3 พฤษภาคม 2557). *ความเป็นธรรมทางสังคม. โครงการพัฒนาความเป็นธรรมทางสังคม เพื่อสังคมสุขภาวะสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* จาก:
<http://social-agenda.org/article/1605>

วุฒิชัย สายบุญจวง. (2554). *ความเป็นธรรมในทัศนะของชาวมุสลิม: กรณีศึกษา ชุมชนธรรมี่ดำ แขวงโคกแฝก เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. คณะพัฒนาและสิ่งแวดล้อมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.*

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 -2559).*

อนุสรณ์ อุณโณ. (2557). *ความเป็นธรรมในสังคมไทย (วิถีทัศน์)*. การเสวนาวิชาการ จัดโดย ศูนย์ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2557, จาก:
http://www.youtube.com/watch?v=yesLUTYJN_w&feature=youtu.be

Zen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Miller, D. (1979). *Social Justice*. Oxford: Clarendon Press.

Sociology guide. (2014, may 5). *Justice index*. Retrieved from Sociology guide:
<http://www.sociologyguide.com/wwaeker-section-and-minorities/Social-Justice.php>